

Ursula Gröttrup

Nainen toimittaa illuusion voimalla

Kesällä 1974 kokoontui kourallinen naisia Müncheniin keskustelemaan naisten asemasta tiedotusvälineissä. Aloitteen tekivät Baijerin radioaseman naiset. Painettua sanaa edustivat minä ja kolme muuta naistoimittajaa. Kaikkia meitä yhdisti levottomuus ja alitajainen tyytymättömyys omaan ammatilliseen tilanteeseemme. Vaikka olimme järjestäytyneet ammattiliittoihin, etsimme omaa paikkaa, josta voisimme analysoida kokemuksemme ilman että miehet hallitsivat meitä.

Vastaavia ryhmiä perustettiin muihinkin kaupunkeihin. Vuodesta 1977 lähtien kokoonnuimme naistoimittajien Syystapaamiseen. Arvostelimme taloudellista tilannetta, keskustelimme psykologisesta tilastamme. Monet meistä päätyivät tekemään itselleen kysymyksen: Lopetanko tähän vai jatkanko vielä? Henkilökohtainen mielipiteeni on, ettei kumpikaan tapa voi olla ratkaisu. Tärkeämpää olisi kysyä suostummeko työskentelemään tiedotusvälineissä vallitsevissa rakenteissa, ja vastata siihen teoilla.

Tarkastelen naistoimittajien tilannetta Länsi-Saksassa. Esimerkkinä käytän omaa uraani, joka on erittäin tyypillinen 40-vuotiaalle naistoimittajalle. Hain toimitusharjoittelijan paikkaa länsiberliiniläisestä sanomalehdestä vuonna 1966. Siihen aikaan ei ollut erityistä koulutusta toimittajiksi aikoville. Nuoret hankkiutuivat harjoittelijoiksi ja oppi-

vat toimittajan työn tekemällä kaikkea mahdollista. Vuonna 1966 kuukausipalkkani oli 280 markkaa, joka ei riittänyt elämiseen. Minun täytyikin hankkia toinen työpaikka. Tein päivittäin 14-16 tuntia työtä ainoana päämääränäni tulla toimittajaksi.

Miksi kerron niistä ajoista? Kun vertaa minun ja muiden naistoimittajien kokemuksia, on tarinani tyypillinen. Monet meistä aloittivat sihteereinä, juoksutyttöinä tai suhteiden avulla. Kuitenkin jokainen meistä oli, ja on yhä edelleen, yksin ongelmiensa ja epäilystensä kanssa. Ajattelimme, että olosuhteet nyt vain ovat tällaiset ja nielimme ongelmamme, joskus alkoholin avulla.

Vuosina 1980-84 opiskelin Hampurin yliopistossa ja tein tutkimuksen naistoimittajien kokemuksista ja emansipaatiotietoisuudesta. Naistoimittajien haastattelun yhteydessä tuli ilmi, että kovalla alkutaipaleella on pysyvä vaikutus naistoimittajan elämään. Naistoimittaja on jotenkin irrationaali. Osa kärsii jännityksestä ja pelkotiiloista, joita ei voida selittää todellisilla olosuhteilla. Osa jaksaa tehdä työtä uskomalla, että keinot löytyvät, jos on riittävästi tahtoa. Tutkimukseeni vastanneet naiset pyrkivät selittämään, mikä sai heidät valitsemaan tämän miehisen ammatin, vaikka uran aloittaminen näytti lähes mahdottomalta. Motiivit voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään.

Ensinnäkin naiset kertoivat, että toimittajan työ täytti heidän toiveensa. Siinä yhdistyivät kirjoittamisen ilo, julkinen arvostus ja haave maailman muuttamisesta "paremmaksi".

Toiseksi mainittiin palkkaus, joka varsinkin suurissa kustannusyhtiöissä on hyvä verrattuna muihin ammatteihin, joiden koulutustaso on sama kuin toimittajilla.

Kolmanneksi naistoimittajat kertoivat arvostavansa toimittajan työn kokonaisvaltaisuutta. Työ kuuluu tekijälleen alkuperäisestä ideasta aina julkaistuun juttuun asti. Nämä naiset, jotka hyväksyivät illuusion työn itsenäisyydestä, ovat loistavaa joukkoa työnantajan riistolle. Itse asiassa lehti, copyright ja jopa muste ovat kustantajan omaisuutta. Alkuperäinen ideakin on kehitelty ja hyväksytty kustantajan kontrolloimassa toimitushierarkiassa. Vain tyyli ja into ovat toimittajan omaisuutta. Niitä kustantaja pitää yllä uskottelemalla toimittajalle, että tämä tekee luovaa, vapaata ja itsenäistä työtä

Naiset ovat hierarkian pohjasakkaa

Kun toimittajilta on tiedusteltu heidän käsityksiään omasta työstään, ovat vastaukset jakautuneet yleensä neljään osaan. Toimittajat kokevat olevansa

- 1) poliittisten ja yhteiskunnallisten prosessien arvostelijoita, "vahtikoiria"
- 2) yhteiskunnallisten arvojen ja normien suojelijoita
- 3) yleisön moraalisia opettajia
- 4) vähäosaisten puolestapuhujia

Jos näiden neljän kohdan järjestystä kysytään erityisesti naistoimittajilta, kääntyy lista pääläelleen. Naiset kokevat olevansa ensisijaisesti vähäosaisten puolestapuhujia. "Vahtikoirana" haukkuminen tulee vasta viimeisellä sijalla.

Ero mies- ja naistoimittajien välillä tulee myös esille, kun kysytään ensisijaista syytä ammatinvalintaan. Miehet kertovat haluavansa vaikutusvaltaa. Naisille tärkein syy on halu ja ilo kirjoittaa.

Vaikka toiveet ja haaveet vaihtelevat, voivat kustantajat luottaa siihen, että toimittaja hyväksyy lehden linjan ja paikkansa toimituksessa.

Hierarkkinen valtarakenne esittäytyy naisille omassa erityisessä muodossaan. Naistoimittajille asema, järjestys ja rajoitukset kerrotaan hyvin henkilökohtaisten asioiden välityksellä. Minulle päätoimittaja kertoi ensimmäisessä työpaikassani, ettei hän pidä naisista toimittajina eikä naisista housuissa. Niinpä minä kuljin työpaikalla hame päällä, mikä on naurrettavaa, mutta totta. Tämä on vain yksi esimerkki niistä tavoista, joilla asemani valtahierarkiassa kerrottiin minulle. Valta oli päätoimittajalla, vanhalla miehellä. Minä, nuori nainen, en ollut mitään.

Ensimmäisessä työpaikassani saamani käsitys on vahvistunut, kun urani aikana olen ollut tekemisissä monien miespomojen kanssa. Naistoimittaja on heille vallankäytön kohde.

Tarkastelepa toimittajien asemaa mistä näkökulmasta tahansa sijoittuvat naiset aina alempaan asemaan kuin miehet.

Ensinnäkin tiedotusvälineiden keskinäisessä hierarkiassa tärkein on televisio. Sillä on eniten valtaa. Televisiotoimittajista 12 % on naisia. Radiossa toimittajista on naisia 13 %, sanomalehdissä 14 % ja aikakauslehdissä 26 %. Naistoimittajien "suuri" osuus aikakauslehdissä selittyy naistenlehtien suurella lukumäärällä.

Toiseksi voidaan tarkastella aiheiden ja toimitusten hierarkiaa. Tärkeimpiä ovat politiikka, talous, urheilu, ulkomaankirjeenvaihtajien artikkelit. Länsi-Saksan yleisradiossa näissä toimituksissa on 32 miestä ja 6 naista. Kulttuurin, perhe- ja opetusohjelmien sekä kirkon toimituksissa on 12 miestä ja 7 naista. Musiikki- ja viihdetoimituksissa on 14 miestä ja 6 naista. Vaikka nämä luvut kertovat vain radiosta, ei naistoimittajien asema sanomalehtien tai aikakauslehtien sisällä ole juuri erilainen.

Myös toimitusten sisäisessä valtahierarkiassa sijoittuvat naiset pohjalle. Mitä korkeammasta asemasta on kysymys, sitä vähem-

män siellä on naisia. Televisiossa johtotehtävissä on yhdeksän miestä ja yksi nainen, radiossa on 21 miestä ja yksi nainen.

Miesten hallitseman kulttuurin määrittelemä naiskuva vaikuttaa tietenkin naisten käyttäytymiseen. Tiedotusvälineissä vaikutus ulottuu myös laajemmalle, sillä naistoimittajien rooli ja asema vaikuttavat julkaistujen juttujen sisältöön. Valta toimituksessa on valtaa kontrolloida ns. yleistä mielipidettä.

Mitkään viralliset tai julkiset määräykset eivät rajoita naistoimittajan uraa. Hierarkia välittyä hienovaraisemmin. Päivittäiset kontaktit, arkiset kokemukset, hellät ja karkeammat nuhtelut osoittavat naisille heidän paikkansa. Kilpailutilanteessa naistoimittajilta puuttuvat identifikaatiomallit ja siksi he peräytyvät alueille, jotka jo perinteisesti on varattu naisille. Oma urani vastaa tälläkin kohdalla naistoimittajan tyyppillistä urakehitystä. Aluksi halusin kirjoittaa politiikasta tai kulttuurista. Ne olivat suljettuja alueita naisille: Minulta puuttui oikea näkökulma ja olin väärää sukupuolta. Päädyin paikallisuutisten toimitukseen, missä tarvitaan eniten toimittajia ja missä palkkaus on surkein. Se onkin päivälehtien naisvaltaisin alue. Muissa toimituksissa minulla ei ollut mahdollisuuksia. Siellä olin jotakin hyvin eksoottista miesten maailmassa. Kun yritin saavuttaa tavoitteeni, olivat ponnisteluni miestoimittajista hauskaa katseltavaa.

Viiden sanomalehdessä vietetyn vuoden jälkeen siirryin naistenlehteen. Naisten kesken ei kilpailu ollut niin kovaa kuin miesvaltaisessa toimituksessa. Oli suuri helpotus, kun pystyin keskustelemaan työtoverieni kanssa (nais)toimittajana olemisesta. Kokemus oli tärkeä, mutta se ei riittänyt aiheuttamaan muutosta, vapautumista, jonka puolesta me halusimme taistella. Vaikka toimituksessa oli paljon naisia, oli hierarkian huipulla miehiä, jotka hyväksyivät ja hylkäsivät ehdotuksemme ja ideamme. Meidän kamppailumme ei levinnyt, vaan jäi toimituksen sisälle.

Rajanylitys yksityisestä julkiseen

Useat naistoimittajat hylkäävät perinteisen äidin ja vaimon roolin samalla kun omistautuvat unelmiensa ammatille. Työstä tulee heidän elämänsä keskipiste. Rajan ylittäminen ei tapahdu niin helposti kuin kertomuksestani voisi päätellä. Siihen liittyy monia ongelmia ja epäilyjä, jotka koskevat valintaa perheen ja työn välillä.

Naisten ratkaisut noudattavat jakoa yksityisen/perhe-elämä ja julkisen/työ välillä. Monet naiset, jotka valitsevat työn, luopuvat samalla perhe-elämästä, usein myös parisuhteesta ja avioliitosta. He yrittävät välttää naisten perinteisen, "normaalina" pidetyn arjen menestykseen miehisessä maailmassa. Erottautuminen perinteisestä roolista merkitsee vallitsevien rakenteiden hyväksymistä. Kääntyminen pois naiselliselta toiminta-alueelta on samalla kääntymistä kohti miehisää sääntöjä ja miesten toiminta-alueita. Naiset eivät välttämättä kumoa jakoa yksityiseen ja julkiseen, vaan yrittävät muuttaa oman elämänsä siirtymällä yksityisestä julkiseen.

Naistoimittajalla on kaksi mahdollisuutta: hyväksyä vallitsevat rakenteet tai muuttaa niitä. Jos naiset tunnistavat julkilausumattomat säännöt ja tiedostavat hierarkiset rakenteet, voivat he myös analysoida niitä. Jos tiedostamista ei tapahdu, nielaistaan jopa kaikkein karkeimmat naista alistavat tapahtumat ns. luonnollisina asioina.

Vaikka monet naistoimittajat ajavat kiihkeästi itsenäisyyttään henkilökohtaisessa, yksityisessä elämässään, on toimituksissa vaatimuksista jäljellä enää heikko kaiku. Se kiteytyy naisten toivomukseksi saada hiukan arvostusta omalle uralleen.

Tietty määrä feminististä ja emansipatorista tietoisuutta ei häiritse kapitalismin lakeja, siitä voi olla varma. Sisäisellä, toiminnallisella tasolla emansipatorinen näistietoisuus jopa palvelee toimitusten valtarakennetta. Naisten aktiivisuus on luotettavaa ja riistettävissä olevaa. Toisaalta toimitusten ja kustannusyhtiöi-

den julkinen puoli kieltää, syrjii ja vääristelee naisten tietoisuutta. Miehet päättävät siitä, mitä julkaistaan. Miehet päättävät aiheista, näkökulmasta, tärkeydestä. Toimittajan työn tuote, juttu, on tärkeä hänen käsitykselleen omasta itsestään ja omasta merkityksestään. Julkaistut jutut ja niille toimituksellisesti määriteltävyt arvot määrittelevät samalla toimittajan aseman toimituksessa. Naiset, jotka taistelevat itselleen tietä ylös hierarkian pohjalta, eivät ole halukkaita kirjoittamaan aiheista, joille ei anneta arvoa. He pelkäävät tulevansa ammatillisesti identifioiduiksi ns. naisaiheisiin, sosiaalipornoon. Toisaalta kyseessä onkin elämäalue, joka on jo vieras perinteisestä naisroolista erkaantuneelle naistoimittajalle.

Emansipaation mahdollisuus jää yksityiseksi ja julkaisemattomaksi, kun naiset/naistoimittajat hylkäävät naisten maailman ja kääntyvät kohti miesten maailmaa. Naiset haluavat olla tasa-arvoisia miesten kanssa, he haluavat toteuttaa itseään ammatissaan kuin miehet, ja he kieltävät naiseutensa saavuttaakseen tavoitteensa.

Mitä sitten olisi itsenäisyys ja emansipaatio? Ajatukseen, että ammatti antaa naiselle itsenäisyyden, sisältyy oletus siitä, että maine ja kunnia voidaan saavuttaa ainoastaan palkkatyössä. Sosiaaliset kontaktit ymmärretään poliittisesti merkittäviksi ainoastaan, kun kyseessä ovat palkkatyöhön liittyvät ihmissuhteet. Työssäkäynti on toki askel kohti itsenäisyyttä, sillä silloin naiset eivät ole enää riippuvaisia aviomiehistään. He pääsevät ulos kotiin eristetyistä maailmastaan. He voivat hankkia uudenlaisia yhteiskunnallisia kokemuksia, joista aiemmin saivat nauttia miehensä kautta. Toisaalta työssäkäynti tuottaa erot miehen ja naisen välillä uudella tavalla. Naisten syrjintä näkyy mm. tilipussissa. Jälleen kerran naisuus kääntyy puutteeksi, jota naiset yrittävät työpaikallaan kompensoida kaksinkertaisin ponnisteluin.

Jos emansipaatio ymmärretään ainoastaan naisten "miehistymiseksi" ja itsenäisyys nähdään palkkatyössä saavutetuksi riippumatto-

muudeksi, pysähtyy keskustelu taloudellisiin ongelmiin, kuten miksi työssäkäyvät naiset ansaitsevat vähemmän kuin miehet. Emansipaatio ei etene, sillä huomio kiinnittyy vain palkkatyössä käyvien naisten (työ)elämään ja jättää ulkopuolelle muut naiset ja muut elämäalueet.

Syy naisten vallattomuudelle ei löydy keittiönpöydästä eikä kirjoituskoneesta. Syitä voidaan hakea siitä psykologisesta luonteenlaadusta, jonka naisten sosialisaatio on heille tuottanut. Taloudellisten pohdiskelujen ohella täytyy etsiä ne alistamisen mallit, jotka naiset ovat sisäistäneet. Vasta sitten voidaan kysyä, miksi naiset noudattavat sääntöjä, joita he eivät itse ole laatineet ja jotka eivät palvele heidän etuaan.

Naiseksi kasvaminen merkitsee sitä, että sisäistää ihanteellisen naisellisen käyttäytymismallin ennen kuin tiedostaa eroa itsensä ja ideaalinaisen välillä. Nainen, joka toivoo tulevansa hyväksytyksi miehisessä ammatissa "kuin mies", elää keskellä ristiriitaa. Hän elähtelee mielessään fantasiaa siitä, että voisi saavuttaa tasapainon ja -arvon yhteiskunnallisena naisena miesten maailmassa. Se merkitsee loppumattomia ponnisteluja, jotka kahlitsevat naisen elämän. Ulkoinen, yhteiskunnallinen ristiriita muuttuu sisäiseksi, psykologiseksi. Naiset pohtivat elämänsä ongelmia ikään kuin ne olisivat väistämätön ja välttämätön kohtalo.

Jos emme analysoi historiallisia prosesseja, kiinnittyy emansipaatio vallitsevaan järjestelmään ja "vapautunut" tietoisuutemme suuntautuu kohti olemassaolevia arvoja ja normeja. Sen sijaan meidän tulisi tunnistaa valtarakenteet ja alistamisen mekanismit sekä tehdä ne julkisiksi ja näkyviksi. Emansipaatio edellyttää, että alistamisen sisäistäminen tulee julkiseksi.

Englannin kielestä kääntänyt
Hanna Rajalahti.

Kirjallisuus

GRÖTTRUP, U. Noch Funktionieren wir ja prima.
Rundfunk und Fernsehen 2-3/1981, ss. 235-240.
NEVERLA, I. & KANZLEITER, G. Journalistinnen.
Frankfurt 1984.
PROKOP, U. Weiblicher Lebenszusammungen. Von

der Beschränktheit der Strategien und der Unangemessenheit der Wünsche. Frankfurt 1976.
VON WERLHOF, C. Frauenarbeit. Der Blinde Fleck
in der Kritik der Politischen Ökonomie. Beiträge zur
feministischen Theorie und Praxis 1. München 1978.
ss. 18-32.